

olaylar hakkında kıyas yapmanın mümkün olmadığı, zira zuhur edecek her problem için imamların önceden çözüm getirdikleri gibi hususlar işlenir.

İmâmiyye akaidini savunan *Evâ' ilü'l-makâlât*'ta hemen hemen bütün itikadî konulara temas edilmiştir. Sistematik bir metot takip edilmediğinden aynı konular yer yer tekrar edilmiş ve genellikle delilsiz bırakılmıştır. İmâmete ilişkin konulara geniş yer verilirken diğer meseleler kısa tutulmuştur.

Evâ' ilü'l-makâlât ilk defa Fazlullah ez-Zencânî'nin bir mukaddimesi ve Abbas Kuli Çerendâbî'nin tahkikiyle Şeyh Müfîd'in *Taşhîhu'l-i'tikâd* adlı kitabı ile birlikte yayımlanmıştır (Tebriz 1363-64). Daha sonra İbrâhim el-Ensârî tarafından gerçekleştirilen neşirle eser hem hacim hem de esas alınan yazma nüshalar bakımından daha mükemmel bir şekil almıştır (baskı yeri yok [Matbaatü Mihr], 1413). Bu neşirde ilk baskının başında yer alan mukaddime ile her sayfadaki dipnotları da ayrı bir bölüm halinde kitabın sonuna eklenmiş (s. 143-269), bunları Ensârî'nin kendi notları takip etmiştir (s. 273-408; kitabın diğer baskıları için bk. Şeyh Müfîd, *Evâ' ilü'l-makâlât* [nşr. İbrâhim el-Ensârî], nâşirin mukaddimesi, s. 19).

BİBLİYOGRAFYA :

Şeyh Müfîd, *Evâ' ilü'l-makâlât fi'l-mezâhibi'l-muhtârât* (nşr. Abbas Kuli Çerendâbî), Tebriz 1363-64, s. 18-20; a.e. (nşr. İbrâhim el-Ensârî), nâşirin mukaddimesi [Kum], 1413 (Matbaatü Mihr), s. 5-19; a.mlf., *el-Hikâyât* (nşr. Seyyid Muhammed Rizâ el-Hüseynî), [baskı yeri ve tarihi yok], s. 108; Ali el-Fâzil el-Kâinî en-Neceffî, *Mu'cemü mü'ellifi's-Şî'a*, Kum 1405, s. 399; Âgâ Büzürg-i Tahrânî, *ez-Zer'â ilâ teşâni'î's-Şî'a*, Beyrut 1403/1983, II, 237.

MUSTAFA ÖZ

EVÂMİR-i AŞERE

(bk. ON EMİR).

EVANS-PRITCHARD, Edward Evan

(1902-1973)

Afrika halkları
üzerine araştırmalar yapan
İngiliz antropologu.

Crowbridge'te (Sussex) bir Anglikan rahibinin oğlu olarak dünyaya geldi. Oxford Exeter College'de yakınçağ tarihi üzerine yaptığı üniversite öğrenimini 1924'te bitirdi. Öğrenciyken okuduğu E. B. Taylor ve J. G. Frazer'in ilkel kültürlerle ilgili kitaplarında bahsedilen sosyal norm-

ların değişikliği ve çeşitliliği konusu dikkatini çekti. Bu eserlerin etkisiyle, güçlü yabancı baskı karşısında kendi inanç ve geleneklerine bağlı kalan insanlara sempati duyarak ve bu konuda daha yapacak çok şey olduğuna inanarak sosyal antropoloji alanında çalışmaya karar verdi. 1923 yılında, Oxford hocalarından hiçbirinin mahallinde antropoloji çalışması yapma tecrübesi olmadığından, C. G. Seligman ve B. Malinowski'nin yanlarında doktora yapmak üzere The London School of Economics'e gitti. Malinowski o zamanlar yerli halkın dilini kullanarak mahallinde çalışma yapan ilk antropologdu. Seligman da daha önce eşiyile birlikte, o sıralarda İngiltere ve Mısır'ın kontrolü altında bulunan Sudan'da araştırmalar yapmıştı. Onun tavsiyesiyle Güney Sudan'daki Azande kabilesi üzerinde bir araştırma yapmaya karar verdi ve 1926-1930 yılları arasındaki çeşitli sürelerde onlarla birlikte yaşayarak 1927'de bu topluluk üzerine hazırladığı tezle Londra Üniversitesi'nde doktor oldu. 1930-1935 yılları arasında diğer bir Sudan kabilesi olan Nuerler ile Anuak, Luo ve başka Doğu Afrika kabileleri üzerine çalıştı; II. Dünya Savaşı sırasında da askerlik görevini yaparken vakit buldukça Libya'nın Berka (Cyrenaica) bölgesindeki bedevîler üzerinde araştırma yaptı. Londra, I. Fuâd (Kahire) ve Cambridge üniversitelerindeki öğretim elemanlığı görevinden sonra 1946 yılında A. R. Radcliffe-Brown'ın yerine Oxford Üniversitesi'ne profesör tayin edildi. 1970'te emekliye ayrılıncaya kadar bu görevde kaldı. Emekliliğinin ertesi yılı kraliçe tarafından "sir" unvanı ile onurlandırıldı; 11 Eylül 1973'te öldü.

Eserleri. Makale ve kitaplarının sayısı 400'e ulaşır ve en önemli eserleri din antropolojisi üzerinedir. Dindar bir kişiliği olan ve 1944 yılında Anglikan Kilisesi'nden ayrılarak Katolikliği seçen Evans-Pritchard'ın din antropolojisi alanındaki çalışmaları tamamen kendine özgüdür ve mahallinde yaptığı uzun süreli gözlemlerle yerli halkın konuştuğu dilleri iyi bilmesine dayanır. Bu çalışmaları Azande, Nuer, Senûsî ve karşılaştırmalı teorik araştırmalar olmak üzere dört grupta toplamak mümkündür. İlk kitabı olan *Witchcraft, Oracles and Magic among the Azande* (Oxford 1937), bazı eleştirmenlere göre bu asırda antropoloji alanında yazılan en önemli eserdir ve sadece antropologları değil aynı zamanda felsefecilerle sosyal tarihçileri de etkile-

miştir. Üslûp olarak soyut tartışma yerine detaylı etnografik bilgiler vererek fikir geliştirmeyi tercih eden Evans-Pritchard bu kitabında Zande halkının büyü, sihir ve kehanetle ilgili inançlarından, yani halkın günlük hayatta karşılaştığı tabii ve tabiat üstü güçlerin arkasındaki sebep ve sonuçları nasıl yorumladığından bahseder. Evans-Pritchard, Sudan'daki Nuer halkı arasında yaptığı çalışmalarının sonucunda da üç kitap yayımlamıştır: *The Nuer. A Description of the Modes of Livelihood and Political Institutions of a Nilotic People* (1940), *Kinship and Marriage among the Nuer* (1951), *Nuer Religion* (1956). Bu kitapların en önemlisi olan *Nuer Religion*'da Nuer dinî düşüncesinin, gelişmiş kültürlerdeki teolojik bilgi ile karşılaştırılabilecek kadar derinliğe sahip olduğunu belirtir. Üzerinde durduğu en önemli mesele insanla tabiat üstü güçler arasındaki mistik ilişkidir ve bu meseleyi Tanrı kavramı, ruh ve beden, dinî sembolizm, günah ve kurban, dinî liderlik ve peygamberlik konularında çözmeye çalışmıştır. Evans-Pritchard'ın din üzerine kaleme aldığı bir etnografik çalışma da *The Sanusi of Cyrenaica* (1949) adlı kitaptır. Yerinde yaptığı araştırmaların yanı sıra yazılı belgeleri de kullanarak ortaya koyduğu bu eser dinî antropoloji çalışmaları için bir model teşkil etmiş, kendisi de yedi yıl sonra yayımlanan *Nuer Religion*'da işlediği dinî ve siyasî otoriteler arasındaki ilişki fikrine, bu kitabın konusunu oluşturan Berka'daki müslüman Senûsî tarikatının tarihini esas almıştır. Bu kitap, dinî değişme ve siyaset arasındaki ilişkiyi çok açık şekilde ortaya koyan bir temel eserdir. Müellifin din antropolojisi alanındaki son eseri ise düşünce, ideoloji ve toplum arasındaki ilişkileri ortaya koymaya çalışan teorilerin karşılaştırmalı tenkidini yaptığı *Theories of Primitive Religion* (1965) adlı kitabıdır.

Evans-Pritchard'ın diğer bazı eserleri şunlardır: *The Political System of the Anuak of the Anglo Egyptian Sudan* (1940); Afrika'daki merkezî hükümeti olmayan toplumların siyasî yapılarını inceleyen *African Political Systems* (M. Fortes ile birlikte, London 1940); *Social Anthropology* (B.B.C. radyosunda yaptığı sosyal antropoloji hakkındaki konuşmalar; 1951); *Essays on Social Anthropology* (1964); *The Position of Women in Primitive Society and Other Essays* (1965); *The Azande* (1971); *Man and*

Woman among the Azande (ölümünden sonra yayımlanmıştır, 1974).

BİBLİYOGRAFYA :

A Bibliography of the Writings of E. E. Evans-Pritchard (ed. T. O. Beidelman), London 1974; M. Douglas, *E. E. Evans-Pritchard*, Sussex 1980; T. O. Beidelman, "Sir Edward Evan Evans-Pritchard, 1902-1973: An Appreciation", *Anthropos*, sy. 69 (1974), s. 553-567; R. G. Lienhardt, "Evans Pritchard, Sir Edward Evan (1902-1973)", *The Dictionary of National Biography 1971-1980* (ed. L. Blake — C. S. Nicholls), Oxford 1986, s. 297-299; J. Middleton, "Evans-Pritchard, E. E. (1902-1973)", *ER* (ed. M. Eliade), New York 1987, V, 197-199.

ALİ MURAT YEL

EVC

(bk. EVİÇ).

EVC-ÂRÂ

(أوج آرا)

Türk müzikisinde bir birleşik makam.

III. Selim tarafından terkip edilmiştir. Dizisi, zirgüleli hicaz makamı dizisinin irak perdesindeki inici şeddine, eviç perdesindeki eksik segâh ve eksik müstear beşlilerinin eklenmesinden meydana gelmiştir. Buradaki eksik segâh beşlisi, özellikle çıkıcı nağmelerde bazan eksik ferahnâk beşlisi şeklini alabilir. Nota yazımında donanımına si koma bemolü ile fa, do, lâ ve mi bakiye diyezleri yazılır; gerekli diğer değişiklikler ise yazım içerisinde gösterilir. Makamın birinci derecede güçlüsü tiz durak eviç perdesi olup bu perdede segâh veya müstear çeşnileriyle yarım karar yapılır. Müstearlı kalış bazan asma karar durumundadır. Ana dizinin ek yerindeki nîm hicaz perdesi ise makamın ikinci derecede güçlüsü olup bu perdede de hicaz çeşnisiyle asma karar yapılır. Durağı irak perdesidir ve inici bir seyir takip eder. Bu makam dizilerinin şematik gösterilişi şöyledir:

Evc-ârâ makamı günümüze kadar şed makam olarak kabul edilgelemiştir. Gerçekten de eviç ve irak perdeleri arasındaki ana dizi zirgüleli hicaz dizisinin inici şeddidir. Ancak eviç perdesi üzerindeki segâh ve müstear beşlileri ana diziyeye

Evc-ârâ makamının seyir örneği

tamamen yabancıdır. Bu beşliler, dizinin uzatılması veya simetrik bir genişleme sonucu ortaya çıkmamalarına rağmen bütün evc-ârâ eserlerde kullanılmıştır; yani makamın yapısında mutlak buldukları halde ana diziyeye yabancıdır. Bu durumda, ana dizi her ne kadar şed ise de tiz taraftaki bu iki yabancı çeşninin bulunması sebebiyle evc-ârâ makamını artık şed makam değil bir birleşik makam olarak değerlendirmek daha uygun olacaktır.

Evc-ârâ makamına örnek olarak Dilhayat Kalfa'nın çifte düyek usulündeki peşreviyle aksak semâi usulündeki saz semâisi, III. Selim'in muhammes usulünde, "Mevc-i atlas-ı felekte ben hevâdan geçtim" mısraı ile başlayan bestesi, Küçük Mehmed Ağa'nın hâvî usulünde, "Geline hatt-ı muanber o meh-cemâlimize" mısraı ile başlayan bestesi, Hammâmîzâde İsmâil Dede Efendi'nin aksak semâi usulünde, "Hüsnüne mâil gönlüm ezelden" mısraı ile başlayan şarkısı verilebilir.

BİBLİYOGRAFYA :

Abdülbâkî Nâsir Dede, *Tedkik u Tahkik*, Süleymaniye Ktp., Nâfiz Paşa, nr. 1242, vr. 22^a; Ezgi, *Türk Musikisi*, I, 250-254, 271; IV, 268; Özkan, *TMNÜ*, s. 246-250; Rauf Yekta, *Türk Musikisi*, s. 80-81; Arel, *Türk Musikisi*, s. 349-351.

İSMÂİL HAKKI ÖZKAN

EVDAHU'İ-MESÂLİK

(أوضح المسالك)

İbn Mâlik'in *el-Elfiyye* adlı eserine İbn Hişâm'ın (ö. 761/1360) yazdığı şerh (bk. el-ELFİYYE).

EVDAHU'İ-MESÂLİK

(أوضح المسالك)

Sipâhîzâde Mehmed'in tarih ve coğrafya sözlüğü mahiyetindeki alfabetik eseri (bk. SİPÂHÎZÂDE MEHMED).

EVDİR HANI

Eski Antalya -Burdur kervan yolu üzerinde XIII. yüzyıla ait han.

Antalya'nın yaklaşık 18 km. kuzeybatısındaki Yeşilbayır köyünün yakınındadır. Yapının bugün yerinde bulunmayan üç satırlık mermer kitabesi, 1928 yılında tarihi dahil bir kısmı eksik olmasına rağmen R. Riefstahl tarafından okunmuş ve eserin I. İzzeddin Keykâvus zamanında (1211-1220) yapıldığı anlaşılmıştır. Selçuklu dönemi kervansaraylarında görülen açık avlulu, dört ana eyvanlı plan tipinin Anadolu'daki iki örneğinden biri olması açısından ayrı bir önem taşımaktadır (diğeri Harran'ın 30 km. güneydoğusundaki 1215 tarihli Han el-Ba'rûr'dur). Anadolu'da pek benimsenmediği anlaşılan bu plan şeması diğer Selçuklu bölgelerinde yaygın olarak karşımıza çıkar.

Kuzey-güney doğrultusunda inşa edilmiş düzgün dikdörtgen planlı yapı 54,00 × 67,60 m. ölçülerindedir. Doğu ve batı cephelerinde üçer, diğer cephelerinde ikişer tane olmak üzere çevresinde toplam on adet dört köşe payandası görülür. Güney cephede eksen üzerinde yer alan taçkapı dışa taşkındır ve girişin karşılıklı cephelerinde birer mihrabiye nişi bulunmaktadır. 34,50 × 45,10 m. ölçülerindeki dikdörtgen planlı açık avlu dört yönden, çift sıra taş ayaklara basan tonozlarla örtülü derin eyvanlarla kuşatılmıştır. Bunlardan giriş eyvanı ve onun karşısına rastlayan ile yanlarda eklenmiş üzerinde bulunanlar yüksek ve geniş ana eyvan, diğerleri galeri ölçülerindedir. İçte, yapının doğu duvarında kuzeyden dördüncü birime ve güney duvarından batıdan üçüncü birime açılan birer kapıdan, bugün yalnızca üçer basamağı görülebilen birer merdivenle dışa payanda olarak yansıtılmış dikdörtgen